

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) - 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Юсупов Хуршид Муратжанович</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ ДВУХСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА САУДОВСКОЙ АРАВИИ С МОМЕНТА НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	9-13
<i>Najmiddinov Zafar Xoshimjonovich</i> O'RTA OSIYO FAQIHLARINING MUSANNIFAK ASARLARIGA TA'SIRI XUSUSIDA	14-19

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Madraimova Marxamat Raximberganovna</i> XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA AHAMIYATI	20-23
<i>Abdullaev Jamshid Obidovich</i> SUN'IY INTELLEKT — XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA	24-30
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич</i> ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ВА ТАННАРХ КАЛКУЛЯЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	31-46
<i>Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	47-51
<i>Alimova Saboxat Gaziyevena, Erkinova Sevinch</i> YASHIL IQTISODIYOT VA ATROF MUHIT MUAMMOLARI	52-56
<i>Zokirova Gavxar</i> GLOBAL PENSIYA TIZIMLARI BARQARORLIGI VA YETARLILIGI TAHLILI	57-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevena, Muxtorov Muxsin Jabborovich</i> TASAVVUFDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTI MASALASI	67-73
<i>O'rinboyev Davlatjon Bahtiyorovich</i> IJTIMOIY FALSAFADA STRATEGEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI	74-79
<i>Alimov Mansur Narboyevich</i> PEDAGOGLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY VA KASBIY RIVOJLANTIRISHDA AJDODLAR MA'NAVIY MEROSINING O'RNI. ("SILSILAT UL-ORIFIYN VA TAZKIRATU-S-SIDDIQIYN" ASARI MISOLIDA)	80-87
<i>To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li</i> MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOYIY- FALSAFIY AHAMIYATI	88-95
<i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i> AN'ANAVIY O'QISHNING GNOSEOLOGIK JIHATLARI	96-101

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abdullaeva Charos Baxramovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIKADA REKLAMA DISKURSI TUSHUNCHASI	102-105
<i>Umarqulova Munira Zohidjon qizi</i> ILMIY-FANTASTIK ADABIYOT: JANRNING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISHI VA POETIK CHEGARALARI	106-119
<i>Xaydarova Gavhar Abdukadirovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK MADANIYAT KONTEKSTIDA "SPORT DISKURSI" TUSHUNCHASINING NAMOYON BO'LISHI	120-124
<i>Mirzarahimov Bahodir Shavkat o'g'li</i> "XALQ SO'ZI" GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO'YICHA TASNIFLASH BOSQICHLARI	125-129
<i>Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHOULDER/YELKA, ELBOW/TIRSAK HAMDA WRIST/BILAK SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLILI	130-137
<i>Yangiboyeva Feruza Ortiq qizi</i> TIPS FOR TEACHING ENGLISH: STRATEGIES FOR EFFECTIVE LANGUAGE LEARNING	138-145
<i>Ибодуллаева Гавхар Уринбаевна</i> ОБУЧЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ К НАЧАЛЬНОМУ УРОВНЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕ- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ	146-151
<i>Kuvvatov Raxmatulla Hikmatillayevich</i> SAN'ATGA OID AFORIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI.....	152-156
<i>Ibodullayeva Gulshod Urinovna</i> CHET TILLARINI O'RGANISHDA IMMERSIV O'QITISH USLUBLARI –SAMARALI YO'NALISH, YONDASHUVLAR VA XULOSALAR.....	157-160
<i>Habibullayeva Gulsanam Inomjon qizi</i> INNOVATIVE METHODS OF TEACHING READING (FOR PRE INTERMEDIATE LEVELS)	161-165
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI.....	166-169

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kuchimova Shaxlo</i> VASIYATNOMANING OG'ZAKI SHAKLI VA UNI TUZISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEKNOLOGIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	170-176
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFAKT MAHSULOTLARNI ANIQLASH VA ULARNING MUOMALASIGA QARSHI KURASHISH MUAMMOLARI	177-183
<i>Курбанова Эльмира Асадовна</i> ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОВД С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ИНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	184-190

<i>Raxmatullayev Xurshidjon Shukurilla o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA KRIPTO-AKTIV VA U BILAN BOG'LIQ BO'LGAN AYRIM MUAMMOLAR.....	191-195
<i>Aldamuratova Amangul Uralbayevna</i> FUQAROLIK PROTSCESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI	196-200
<i>Xakimov Jahongir Olimjon o'g'li</i> KIBERFIRIBGARLIK VA KIBERKORRUPSIYA – RAQAMLI DUNYODAGI MURAKKAB JINOYATLAR.....	201-208
<i>Ergashev Qaxramon Zokirjonovich</i> KORRUPSIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ZARURATI.....	209-219
<i>Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li</i> XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	220-224
<i>Пулатов Темурубек Гайратжон угли</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ КИС В СЕКТОРЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	225-231
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA	232-236
<i>Sharipova Farida Salimdjano'vna, Qo'ng'irotova Anorxol</i> TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA “TIBBIY BIOLOGIYA” HAMDA “UMUMIY GENETIKA” FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLAR SAMARADORLIGI	237-241
<i>Собирова Гулибарно Зайнутдин кизи</i> МЕТОДИКА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	242-252
<i>Salayev Donyor Baxtiyarovich</i> ZAMONAVIY JISMONIY TAYYORGARLIKNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....	253-259
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> OLIJ TA'LIM MUASSASASIDA BOKS MURABBIYLARINI KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINING XUSUSIYATLARI	260-266
<i>Hakimova Nargiza Uralovna</i> YOSH KURASHCHI QIZLARDA MUVOZANAT QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQS VA HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	267-273
<i>Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich</i> MODULLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISHGA UNDASH MUAMMOSI	274-279

Received: 10 April 2025
Accepted: 15 April 2025
Published: 28 April 2025

Article / Original Paper

TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI

Berdimurotova Sevara Maxmudovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Xorijiy til va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi
E-mail: sevaseva864@gmail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada tilshunoslikda terminologiyaning ilmiy mohiyati, leksik-semantik va struktur xususiyatlari, ilmiy tildagi funksional roli va ixtisoslashgan sohalarda qo'llanilish mezonlari haqida so'z yuritiladi. Terminlar har bir ilmiy sohaga xos bo'lgan tushunchalarni ifodalovchi asosiy vosita bo'lib, tilshunoslikda ularning aniqligi, barqarorligi, monosemantikligi va tizimlilik xususiyatlari alohida ilmiy e'tiborni talab qiladi. Maqolada shuningdek, terminologik birliklarning ko'p tillilik sharoitida shakllanishi, o'zlashuv darajalari va ularning lingvistik tipologiyasi masalalari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: termin, terminologik tizim, ilmiy leksika, monosemiya, nominatsiya, konseptual aniqlik, ko'p tillilik, leksik izolyatsiya, semantik motivatsiya.

FEATURES OF TERMINOLOGY IN LINGUISTICS

Berdimurotova Sevara Maxmudovna

Termez University of Economics and Service
Teacher of the Department of Foreign
Language and Literature

Abstract. This article discusses the scientific essence of terminology in linguistics, its lexical-semantic and structural properties, its functional role in scientific language, and the criteria for its use in specialized fields. Terms are the main means of expressing concepts inherent in each scientific field, and their accuracy, stability, monosemanticity, and systematicity in linguistics require special scientific attention. The article also analyzes the formation of terminological units in multilingual conditions, the levels of assimilation, and their linguistic typology.

Keywords: term, terminological system, scientific lexicon, monosemy, nomination, conceptual clarity, multilingualism, lexical isolation, semantic motivation.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V5SI3Y2025N23>

Kirish. Tilshunoslikda terminologiya — bu nafaqat maxsus so'zlar majmui, balki har qanday ilmiy tafakkurning, sohaviy bilimlar tizimining leksik aksi sifatida qaraladi. Terminologik birliklar ilmiy tafakkur, ijtimoiy taraqqiyot va texnologik yuksalishlar bilan bevosita bog'liq holda rivojlanadi, aniqlanadi va takomillashadi. Tilshunoslik fani doirasida terminologiyaga nisbatan ikki yo'nalish mavjud: birinchisi, umumtil doirasida terminlarning shakllanishi va ishlatilishini o'rganadigan lingvistik yondashuv; ikkinchisi esa, terminlarni tizim sifatida, ya'ni terminologik maydon, konseptual tuzilma va leksik-semantik izchillik

mezonlari asosida o'rganishga qaratilgan kognitiv-terminologik yondashuvdir. Aynan ushbu ikkinchi yondashuv tilshunoslikda terminologiyani murakkab va ko'p qirrali xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi. Kudryavsev asarida lingvistik terminlarning ichki tizimlilik xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan [1]. Muallif terminlarning paradigmatic va sintagmatik bog'liqliklarini, ularning nazariyani ifodalashdagi rolini tahlil qilib, terminologiyani faqat leksik hodisa emas, balki ilmiy tushunchalarni aks ettiruvchi kognitiv model sifatida baholaydi. Maqola asosiy qismida keltirilgan terminlarning tizimlilik va konseptual maydon asosida tashkil topishi aynan shu manbaga tayangan holda yoritilgan.

Shmelyovning asari tilshunoslikda terminlar bilan bog'liq umumiy muammolar — ko'p ma'nolilik, sinonimiya, xalqaro moslashuv, soha oraliq'i muammolarini chuqur ochib beradi [2]. Unda lingvistik atamalarining tabiati, tarixiy shakllanishi, ularning standartlashtirilishi muhim metodologik asosda bayon qilingan. Ushbu manba maqolaning monosemantiklik va semantik barqarorlik haqidagi fikrlarini mustahkamlovchi nazariy asos bo'lib xizmat qilgan.

O'zbekistonlik olim A. Hamraevning monografiyasi o'zbek tilshunosligida terminlar shakllanishining lingvistik va tarixiy rivojlanish yo'nalishlarini chuqur tahlil qiladi [3]. Xususan, o'zbek tilida fonetika, morfologiya, leksikologiya va sintaksis sohalarda shakllangan milliy terminlarning genetik kelib chiqishi va struktur motivatsiyasi aniq ko'rsatib berilgan. Maqoladagi motivatsiyalangan nomlash, terminlarning milliy variantlari va ularning tizimlashtirilishi ana shu manbaga asoslangan.

R. Temmerman o'z ishida an'anaviy terminologiyani chegaralarini kengaytiradi [5]. U terminlarning kognitiv tuzilmasini, ma'no shakllanishining dinamik tabiatini, prototipik tasniflar asosida tushuntiradi. Bu manbada terminlar faqat ilmiy leksika emas, balki konseptual fikrning ifodasi sifatida tahlil qilinadi. Maqolaning konseptual aniqlik, semantik motivatsiya va kategoriya ichidagi bog'liqlik haqidagi yondashuvi aynan shu manbaning nazariy asoslariga tayanadi.

Tadqiqot metodologiyasi va empirik tahlil. Terminologik birliklar tilshunoslik fanida konseptual aniqlik va leksik qat'iylik mezonlari asosida ajralib turadi. Har qanday termin, eng avvalo, bitta ma'lum sohaga xos aniq tushunchani ifodalashi kerak. U umumiy til birliklaridan farqli o'laroq, konnotativ bo'yoqlarga ega bo'lmaydi, ya'ni ekspressivlik, emotsional ohang, subyektiv baho terminlarga xos emas. Shu sababli tilshunoslikda terminologiya leksik "neytrallik" tamoyiliga asoslanadi. Bu holat ayniqsa fonetika, morfologiya, sintaksis va semasiologiya kabi sohalarda aniq ko'zga tashlanadi. Masalan, "alofon", "prefiks", "sillabik strukturasi", "transitivlik" kabi terminlar o'z semasida faqat ilmiy konseptual ma'lumotni mujassamlashtiradi.

Tilshunoslikda terminlarning yana bir muhim xususiyati — bu monosemantiklikdir. Ilmiy termin iloji boricha yagona, noaniqlikdan xoli ma'noga ega bo'lishi lozim. Biroq tabiiy tilning o'ziga xosligi tufayli bu holat doim ham mukammal amalga oshmaydi. Ko'p hollarda bitta termin turli kontekstlarda semantik siljishga uchraydi, ya'ni polisemik kengayish yuzaga keladi. Bu esa terminlarning ishlatilishida ehtiyotkorlikni talab etadi. Tilshunoslikda bunday holatlarda ko'pincha izohlovchi va chegaralovchi terminlar tizimiga murojaat qilinadi.

Terminlar har doim tizimli xususiyatga ega bo'ladi. Ular alohida-alohida so'z sifatida emas, balki bir-biri bilan semantik, morfologik va sintaktik jihatdan bog'langan komplekslar tarzida mavjud bo'ladi. Masalan, "morfema", "allomorf", "morfologik variatsiya" kabi terminlar

bitta terminologik maydonga mansub bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi, izohlaydi va tushuntiradi. Shu bois, har qanday lingvistik termin o'zining tushunchaviy maydonida boshqa terminlar bilan o'zaro tipologik bog'lanishda bo'ladi. Bu holat terminlarning kategoriya ichidagi va kategoriya oraligidagi munosabatlarini tashkil qiladi.

Natijalar. Tilshunoslikdagi terminlar nominatsiya motivatsiyasiga ham ega bo'ladi. Bunda termin qanday nomlanganligi, u qanday belgilar asosida hosil qilinganligi, semantik modelda qanday tushunchaviy yondashuvlar mujassam ekani o'rganiladi. Masalan, "transformatsion grammatika" atamasining o'zi transformatsiya (o'zgarish), grammatika (qoidaviy tuzilma) birliklaridan tuzilgan bo'lib, bu orqali Chomskiy nazariyasining asosiy printsiplari — formal o'zgarishlar vositasida til birliklarining hosil bo'lishi ifodalanadi. Bu esa shuni ko'rsatadiki, terminlar shunchaki tasodifiy atamalar emas, balki ma'lum kognitiv va semantik asoslar bilan bog'liq nomlash vositalaridir.

Terminologiyaning yana bir o'ziga xos xususiyati — bu internatsional xususiyatga egaligidir. Aksariyat tilshunoslik terminlari lotin yoki yunon manbali bo'lib, ular xalqaro ilmiy muomalada yagona va barqaror ma'noga ega. Bu holat ilmiy aloqa, tarjima, akademik almashinuvlar va metodologik moslashuv jarayonlarini sezilarli darajada yengillashtiradi. Misol uchun, "phoneme", "syntax", "etymology", "lexicon" kabi atamalar ingliz, fransuz, nemis, rus, o'zbek va boshqa tillarda deyarli bir xil ko'rinishda ishlatiladi. Shu sababli, lingvistik terminologiya ko'p tilli fanlararo kommunikatsiyaning strategik vositasi sifatida qaraladi.

Zamonaviy tilshunoslikda terminologiyaning tahliliga doir ilg'or yondashuvlardan biri bu — terminlarning funksional-pragmatik xususiyatlarini o'rganish tamoyilidir. Mazkur yondashuv terminlarni faqat statik leksik birlik sifatida emas, balki nutq faoliyatidagi pragmatik vazifani bajaruvchi kommunikativ vosita sifatida ko'radi. Bunda terminlar shunchaki atama emas, balki ma'lumot uzatuvchining intellektual pozitsiyasini, kommunikativ niyatini va adresatga nisbatan yo'naltirilgan strategiyasini ifodalovchi birlik sifatida baholanadi. Masalan, biror lingvistik maqolada "diskursiv marker", "genderlashgan til", "intertekstual o'zlashuv" kabi atamalarning ishlatilishi muallifning muayyan ilmiy maktabga mansubligini, ijtimoiy-lingvistik yondashuvlarni qo'llayotganini ko'rsatadi. Demak, terminologiya tilshunoslikda nafaqat semantik, balki ijtimoiy-pragmatik yuklamaga ham ega.

Bundan tashqari, terminlar til tizimida dinamik semantik muhitda faoliyat ko'rsatadi. Ular faqat bir marta belgilangan va barqaror qoladigan birliklar emas, balki vaqt o'tishi bilan semantik siljishga uchrashi, yangi ma'no qatlamlari bilan boyishi yoki boshqa terminlar bilan interaktiv tarzda o'zgarishi mumkin. Ayniqsa, yangi texnologiyalar, media muhit va sotsiolinguistik o'zgarishlar fonida ayrim klassik terminlarning ma'nosi kengayadi yoki yangidan talqin qilinadi. Masalan, ilgari sof texnik atama bo'lgan "platforma" so'zi bugun tilshunoslikda ham ijtimoiy, kommunikativ, hatto metaforik kontekstlarda qo'llanmoqda. Bu holat lingvistik terminologiyaning kontekstga bog'liq semantik harakatchanlik xususiyatini ko'rsatadi.

Yana bir muhim jihat — bu transdisiplinar terminlar masalasidir. Tilshunoslik fani ko'plab boshqa fanlar (psixologiya, sotsiologiya, falsafa, axborot texnologiyalari) bilan chegaradosh bo'lgani sababli, ba'zi terminlar bir vaqtning o'zida bir necha soha tomonidan ishlatiladi. Masalan, "kommunikatsiya", "identifikatsiya", "kod", "persepsiya" kabi terminlar tilshunoslik bilan bir qatorda boshqa fan sohalarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday terminlar turli fanlarda turlicha semantik yuklama bilan ishlatilgani uchun, ularning fanlararo

semantik muvofiqligi va kontekstual farqlanishi masalasi terminologik izchillik nuqtai nazaridan tahlil etilishi lozim.

Shuningdek, tilshunoslikdagi terminlarning yana bir o'ziga xos xususiyati — bu leksik izolyatsiya va normativ xatti-harakatlarga bo'lgan intilishidir. Terminlar ko'pincha umumtilga xos bo'lmagan strukturalarga ega bo'ladi, ular o'z morfologik xususiyatlari bilan umumiy so'zlardan ajralib turadi (masalan, qo'shma atamalar, qisqartmalar, xalqaro komponentlardan iborat birliklar). Bu ularning kommunikativ ishonchliligi va fan doirasidagi barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, ba'zi hollarda bunday terminlar tilshunoslikdagi terminologik xususiyatni murakkablashtirib, o'quvchida yoki o'rganuvchida semantik tushunmovchilik keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, terminlarning didaktik mosligi va o'quv yengilligi ham terminologik tizimning nazariy talablari qatorida ko'riladi.

Xulosa va munozara. Xulosa qilib aytganda, tilshunoslikda terminologiya nafaqat ilmiy tushunchalarni nomlovchi vosita, balki konseptual bilimlar, nazariy yondashuvlar va fanlararo munosabatlarning asosiy semantik maydonidir. Terminlar orqali tilshunoslik sohasidagi fikrlash izchil, aniqlashtirilgan va mantiqiy shaklga ega bo'ladi. Ularning barqarorligi, aniq semantik chegaraga ega bo'lishi, monosemantik va tizimli bo'lishi ilmiy tafakkurning mustahkam asosiga aylanadi. Shuningdek, terminlar tilshunoslik fanini nafaqat ichki tizim, balki umumilliy va global kontekstda barqaror shakllanishiga xizmat qiluvchi asosiy komponentlardan biridir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Кудрявцев К.Ф. Лингвистическая терминология: структура и системность. — Москва: Наука, 2017. — 296 с.
2. Шмелёв Д.Н. Проблемы терминологии в языкознании. — Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2019. — 212 с.
3. Хамраев А. Tilshunoslik terminologiyasining nazariy asoslari. — Toshkent: Fan, 2020. — 248 б.
4. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. — Amsterdam: John Benjamins, 2019. — 247 p.
5. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. — Amsterdam: John Benjamins, 2010. — 276 p.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).